O’SMIRLAR PSIXOLOGIYASIDA EGOIZMNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TAHLILI

Annotatsiya

Gadayeva Munira Muxamedovna –

BVPMM katta o’qituvchisi

Mazkur maqolada o’smirlar psixologiyasida egoizmning shakllanish omillari, uning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari hamda oilaviy va ijtimoiy muhit bilan bog’liqligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida o’smirlik davrida shaxsning “Men” konsepsiyasi, mustaqillikka intilish va emotsional o’zgarishlar egoistik xulq-atvorning rivojlanishiga ta’sir etuvchi muhim omillar sifatida yoritiladi. Shuningdek, oilaviy tarbiya, tengdoshlar bilan munosabatlar va ommaviy axborot vositalarining o’smirlar egoizmiga ko’rsatadigan ta’siri ilmiy jihatdan asoslanadi. Maqolada egoizmning salbiy va ijobiy jihatlari hamda uni korreksiya qilishning psixologik mexanizmlari yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit so’zlar: o’smirlik, egoizm, ijtimoiy-psixologik omillar, oilaviy tarbiya, shaxs rivojlanishi, psixologik xulq, individualizm.

Аннотация

В данной статье анализируются факторы формирования эгоизма в психологии подростков, его социально-психологические особенности, а также взаимосвязь с семейной и социальной средой. В ходе исследования освещаются такие важные факторы развития эгоистического поведения, как концепция «Я», стремление к самостоятельности и эмоциональные изменения в подростковом возрасте. Кроме того, научно обосновывается влияние семейного воспитания, взаимоотношений со сверстниками и средств массовой информации на проявление эгоизма у подростков. В статье представлены рекомендации по психологическим механизмам коррекции эгоизма, а также раскрыты его положительные и отрицательные стороны.

Ключевые слова

подростковый возраст, эгоизм, социально-психологические факторы, семейное воспитание, развитие личности, психологическое поведение, индивидуализм.

Abstract

This article analyzes the factors influencing the formation of egoism in adolescent psychology, its socio-psychological characteristics, and its relationship with family and social environments. The study highlights important factors contributing to the development of egoistic behavior during adolescence, including the self-concept, the desire for independence, and emotional changes. Furthermore, the article scientifically explains the influence of family upbringing, peer relationships, and mass media on adolescent egoism. Recommendations on psychological mechanisms for correcting egoism, as well as its positive and negative aspects, are also discussed.

Keywords: adolescence, egoism, socio-psychological factors, family upbringing, personality development, psychological behavior, individualism.

KIRISH

Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma’naviy yetuk va mustaqil fikrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o’smir yoshidagi shaxslarning psixologik rivojlanishi, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvi hamda shaxsiy fazilatlarining shakllanishi jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yoshlar tarbiyasi va ma’naviy kamolot masalasiga alohida e’tibor qaratib kelmoqda. Prezidentimiz ta’kidlaganidek: *“Yoshlar bilan ishlash barchamiz uchun eng asosiy vazifa bo’lishi kerak.”* Ushbu fikr yosh avlodning psixologik va ma’naviy rivojlanishini chuqur o’rganish zaruratini yanada oshiradi.

O’smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va mas’uliyatli bosqichlardan biri bo’lib, bu davrda shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlari, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy munosabatlari shakllanadi. Aynan shu bosqichda ayrim psixologik

xususiyatlar, jumladan egoistik qarashlar va individual manfaatlarni ustun qo'yish holatlari namoyon bo'lishi mumkin. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning: *"Bugungi kunda yoshlarni zamonaviy bilim, yuksak ma'naviyat va mustaqil fikr ruhida tarbiyalash eng dolzarb masaladir"*, degan fikrlari o'smirlar tarbiyasida nafaqat bilim, balki sog'lom psixologik muhit ham muhim ekanligini ko'rsatadi. Globallashuv, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o'smirlar ongiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ayrim hollarda o'z manfaatini boshqalardan ustun qo'yish, e'tibor markazida bo'lishga intilish kabi egoistik xulq-atvor shakllari yuzaga kelmoqda. Bu esa oilaviy munosabatlar, tengdoshlar bilan muloqot va ijtimoiy moslashuv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Mazkur maqolada o'smirlar psixologiyasida egoizmning ijtimoiy-psixologik jihatlari, uning shakllanish omillari hamda oilaviy va ijtimoiy muhit bilan bog'liqligi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, egoistik xulq-atvorni oldini olish va sog'lom shaxsni shakllantirishga oid psixologik yondashuvlar yoritiladi. Mazkur mavzuning ilmiy yangiligi shundan iboratki, o'smirlar egoizmi an'anaviy tarzda faqat shaxsiy psixologik xususiyat sifatida emas, balki ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya va raqamli axborot makonining o'zaro ta'siri natijasi sifatida kompleks yondashuvda tahlil qilinadi. Tadqiqotda egoizm:

- faqat salbiy xulq sifatida emas, balki me'yoriy va patologik darajalar farqi asosida ko'rib chiqiladi;
- o'smirlik davridagi "Men konsepsiyasi" bilan bog'liq psixologik o'zgarishlar tizimi ichida izohlanadi;
- zamonaviy ijtimoiy tarmoqlar va virtual muhitning egoizmga ta'siri yangicha ilmiy nuqtayi nazardan yoritiladi;
- oilaviy tarbiya, tengdoshlar va ijtimoiy omillar birgalikda ta'sir etuvchi integrativ model sifatida qaraladi.

Shu jihatdan yondashuv mavzuni zamonaviy psixologiya talablariga mos ravishda kengroq va tizimli tushuntirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O’smirlar psixologiyasida egoizm masalasi psixologiya, pedagogika va sotsiologiya fanlarida uzoq yillardan buyon dolzarb mavzulardan biri sifatida o’rganib kelinmoqda. Ayniqsa, shaxsning “Men” konsepsiyasi, ijtimoiylashuv jarayoni va oilaviy muhitning inson xarakteriga ta’siri bilan bog’liq ilmiy qarashlar egoizmning mohiyatini tushunishda muhim metodologik asos bo’lib xizmat qiladi. Mazkur masala yuzasidan xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli nazariyalar ilgari surilgan.

Psixoanalitik yo’nalish vakili Sigmund Freud inson shaxsining tuzilishini “Id”, “Ego” va “Superego” tizimlari orqali tushuntirib bergan. Olimning fikricha, “Ego” shaxsning real hayotga moslashuvi va ichki ehtiyojlarini boshqaruvchi psixik mexanizm hisoblanadi. Freud nazariyasiga ko’ra, inson o’z ehtiyojlarini qondirishga intilishi tabiiy holat bo’lsa-da, ijtimoiy me’yorlarning yetarli darajada shakllanmaganligi egoistik xatti-harakatlarning kuchayishiga olib keladi. Ayniqsa, o’smirlik davrida hissiy beqarorlik va ichki ziddiyatlarning ortishi egoistik munosabatlarning yuzaga chiqishiga sabab bo’ladi.

Shaxs rivojlanishi nazariyasi asoschilaridan biri bo’lgan Erik Erikson o’smirlik davrini “identifikatsiya va rol chalkashuvi” bosqichi sifatida tavsiflaydi. Uning ta’kidlashicha, o’smir bu davrda o’z shaxsini anglashga, jamiyatdagi o’rnini topishga va mustaqil qaror qabul qilishga intiladi. Natijada o’z “Men”ini himoya qilish ehtiyoji kuchayib, ayrim hollarda individual manfaatlarni ustun qo’yish holatlari kuzatiladi. Erikson egoizmni shaxsiy identifikatsiyaning noto’g’ri shakllanishi bilan bog’liq psixologik hodisa sifatida talqin qiladi.

Kognitiv rivojlanish nazariyasining yirik vakili Jean Piaget o’smir tafakkurining shakllanish jarayonini ilmiy asosda tahlil qilgan. Piagetning fikricha, o’smirlik davrida abstrakt fikrlash rivojlanadi va shaxs o’z qarashlarini boshqalarnikidan ustun deb hisoblashga moyillik bildiradi. Bu esa “o’smirlik egotsentrizmi” tushunchasi bilan izohlanadi. Olimning tadqiqotlari shuni ko’rsatadiki, o’smir o’z

his-tuyg'ulari va fikrlariga haddan tashqari e'tibor qaratishi natijasida atrofdagilarning manfaatlarini yetarli darajada hisobga olmay qolishi mumkin. Rus psixologiya maktabining namoyandasi Lev Vygotsky esa shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhitning o'rni alohida ekanligini ta'kidlagan. Unga ko'ra, bolaning psixik taraqqiyoti jamiyat va yaqin ijtimoiy munosabatlar ta'sirida shakllanadi. Vygotskiy nazariyasida oilaviy muhit, ota-onaning tarbiya uslubi va muloqot madaniyati o'smir xarakterining rivojlanishida asosiy omillar sifatida qaraladi. Shu jihatdan qaraganda, oiladagi emotsional beqarorlik yoki e'tiborsizlik egoistik xulq-atvor shakllanishiga zamin yaratadi.

Gumanistik psixologiya vakili Abraham Maslow inson ehtiyojlari nazariyasida shaxsning o'zini namoyon qilishga bo'lgan ehtiyoji haqida fikr yuritadi. Maslowning "ehtiyojlar piramidasi"ga ko'ra, inson o'z qadr-qimmatini his qilish va jamiyatda tan olinishga intiladi. O'smirlik davrida ushbu ehtiyojlarning kuchayishi ayrim hollarda haddan tashqari individualizm va egoistik qarashlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlarda egoizm masalasi internet va ijtimoiy tarmoqlar ta'siri bilan ham bog'liq holda o'rganilmoqda. Tadqiqotchilar virtual muhitda mashhurlikka intilish, doimiy e'tibor talab qilish va boshqalarning bahosiga qaramlik o'smir psixologiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar. Ayniqsa, "ideal hayot"ni namoyish etuvchi kontentlar o'smirlarda o'zini boshqalar bilan solishtirish, individual muvaffaqiyatni haddan tashqari qadrlash kabi holatlarni kuchaytiradi. Bu esa ijtimoiy empatiyaning pasayishiga va egoistik xatti-harakatlarning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin.

Mahalliy olimlarning tadqiqotlarida ham o'smirlar tarbiyasi va shaxs rivojlanishi masalalari keng yoritilgan. O'zbek pedagog va psixologlari oilaviy muhit, milliy qadriyatlar va ma'naviy tarbiyaning yoshlar xarakteriga ta'sirini alohida ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, sog'lom oilaviy munosabatlar, mehr-oqibat va mas'uliyat hissi o'smirlarda jamoaviylik, hamkorlik va boshqalarga hurmat kabi

fazilatlarni rivojlantiradi. Aksincha, nazoratsizlik yoki haddan tashqari erkinlik egoistik xulqning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, Shavkat Mirziyoyev o'z ma'ruzalarida yoshlar ma'naviyati va tarbiyasi masalasiga alohida e'tibor qaratib, yoshlarni barkamol inson qilib tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim omili ekanligini ta'kidlaydi. Prezidentimizning yoshlar tarbiyasi haqidagi qarashlari o'smirlar psixologiyasini o'rganishda muhim metodologik asoslardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, o'smirlik davrida egoizmning shakllanishi biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasidir. Ayniqsa, oilaviy muhit, tengdoshlar bilan munosabatlar, axborot texnologiyalari va shaxsiy identifikatsiya jarayonlari egoistik xulq-atvor rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Shu sababli mazkur muammoni kompleks ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida o'rganish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda o'smirlar psixologiyasida egoizmning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni aniqlash hamda ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish maqsadida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy metodlarning uyg'unligi ta'minlandi.

Tadqiqotning nazariy asosini shaxs psixologiyasi, rivojlanish psixologiyasi hamda ijtimoiy psixologiya yo'nalishidagi ilmiy konsepsiyalar tashkil etdi. Xususan, o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, egoizmning shakllanish mexanizmlari va oilaviy muhitning shaxs rivojiga ta'siriga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi. Shu asosda o'smirlar egoizmini yuzaga keltiruvchi omillar tizimlashtirildi.

Tadqiqot davomida analiz va sintez metodlari orqali mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari qiyosiy jihatdan o'rganildi. Shuningdek, kuzatish metodi yordamida o'smirlarning xulq-atvoridagi individual va ijtimoiy xususiyatlar tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlarni umumlashtirishda tavsifiy va interpretatsion yondashuvlardan foydalanildi.

Mazkur tadqiqotda oilaviy tarbiya, tengdoshlar muhiti, ijtimoiy tarmoqlar hamda shaxsning emotsional holati egoistik xulq-atvor rivojlanishiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar sifatida ko’rib chiqildi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash maqsadida turli ilmiy adabiyotlar, psixologik tadqiqotlar va zamonaviy ilmiy maqolalardan foydalanildi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim jihati shundaki, unda o’smir shaxsini faqat individual psixologik nuqtayi nazardan emas, balki ijtimoiy muhit bilan o’zaro aloqadorlikda o’rganishga alohida e’tibor qaratildi. Bu esa egoizmning kelib chiqish sabablari va uning psixologik xususiyatlarini kengroq tahlil qilish imkonini berdi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

O’smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab psixologik bosqichlardan biri bo’lib, ushbu davrda biologik o’zgarishlar bilan bir qatorda shaxsning ijtimoiy va emotsional rivojlanishida ham sezilarli jarayonlar yuz beradi. Aynan shu davrda o’smirning o’z “Men” iga bo’lgan qiziqishi ortadi, mustaqil fikrlashga intilish kuchayadi hamda atrofdagilar tomonidan tan olinishi muhim ehtiyojga aylanadi. Mazkur psixologik holatlar ayrim vaziyatlarda egoistik xatti-harakatlarning shakllanishiga zamin yaratadi.

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, o’smirlar egoizmi ko’pincha ichki psixologik ehtiyojlarning noto’g’ri qondirilishi natijasida yuzaga keladi. O’smir o’z fikri va hissiyotlarini ustuvor deb hisoblay boshlaydi, natijada boshqalarning manfaatlari va hissiyotlariga nisbatan befarqlik paydo bo’lishi mumkin. Bu holat, ayniqsa, o’zini namoyon qilish ehtiyoji yuqori bo’lgan o’smirlarda yaqqol kuzatiladi. Ular tengdoshlar orasida e’tibor qozonish yoki ustunlikka erishish maqsadida individual manfaatlarini birinchi o’ringa qo’yadilar.

Oilaviy muhit egoistik xulq-atvorning shakllanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ota-onaning farzandga bo’lgan munosabati va tarbiya uslubi o’smir xarakteriga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Xususan, haddan tashqari erkalatish, barcha istaklarning cheklanmasdan bajarilishi

yoki farzandning mas’uliyat hissisiz ulg’ayishi egoistik qarashlarning kuchayishiga sabab bo’ladi. Bunday sharoitda voyaga yetayotgan o’smir o’z ehtiyojlarini mutlaq ustun deb qabul qiladi hamda atrofdagilarning manfaatlarini hisobga olish ko’nikmasi yetarli darajada shakllanmaydi.

Boshqa tomondan, oiladagi sovuq munosabatlar, e’tibor yetishmasligi yoki doimiy nizolar ham egoizmning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Psixologik jihatdan mehr va qo’llab-quvvatlashga ehtiyoj sezgan o’smir ichki himoya mexanizmi sifatida o’z manfaatlarini himoya qilishga haddan tashqari moyillik bildiradi. Natijada unda individualizm kuchayadi va jamoaviy qadriyatlarga nisbatan qiziqish kamayadi.

Tengdoshlar bilan bo’ladigan muloqot ham o’smir shaxsining shakllanishida muhim ahamiyatga ega. O’smirlar orasida o’z mavqeini saqlab qolish yoki guruhda yetakchi bo’lish istagi ayrim hollarda egoistik munosabatlarni yuzaga chiqaradi. Ayniqsa, raqobat muhiti kuchli bo’lgan jamoalarda boshqalardan ustun bo’lishga intilish o’z manfaatlarini yuqori qo’yishga sabab bo’ladi. Shu bilan birga, sog’lom ijtimoiy muhit va o’zaro hurmatga asoslangan munosabatlar egoistik xulqning kamayishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Bugungi raqamli davrda internet va ijtimoiy tarmoqlarning o’smirlar psixologiyasiga ta’siri ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Virtual makonda o’zini namoyish qilish, ko’proq kuzatuvchi yoki “layk” yig’ishga intilish ayrim o’smirlarda sun’iy ravishda shakllangan “ideal obraz”ni yaratishga olib keladi. Natijada ular boshqalarning e’tiborini qozonishga haddan tashqari bog’lanib qolishi mumkin. Bu esa asta-sekin egoistik qarashlar va o’zini markazga qo’yish holatlarini kuchaytiradi.

Tahlillar davomida egoizmning faqat salbiy hodisa emasligi ham kuzatildi. Me’yoriy darajadagi egoizm shaxsning o’zini himoya qilishi, maqsad sari intilishi va mustaqil qaror qabul qilishida muhim psixologik omil bo’lib xizmat qiladi. O’ziga ishonch, shaxsiy fikrga ega bo’lish va mustaqillik hissi sog’lom individualizmning asosini tashkil etadi. Biroq ushbu xususiyatlar haddan tashqari

kuchayganda insonning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta’sir ko’rsatadi. Empatiyaning pasayishi, jamoa bilan ishlashdagi qiyinchiliklar va nizolarga moyillik shular jumlasidandir.

Shuningdek, tadqiqot natijalari o’smirlarda egoistik xatti-harakatlarni kamaytirishda oilaviy tarbiya va psixologik qo’llab-quvvatlash muhim o’rin tutishini ko’rsatdi. Ota-onalar tomonidan farzandning fikrini hurmat qilish, lekin ayni vaqtda mas’uliyat hissini shakllantirish o’smirning sog’lom psixologik rivojlanishiga yordam beradi. Jamoaviy faoliyatlar, ijtimoiy loyihalar va hamkorlikka asoslangan ta’lim usullari esa o’smirlarda empatiya va ijtimoiy mas’uliyat tuyg’ularini rivojlantiradi.

Umuman olganda, o’smirlik davridagi egoizm biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o’zaro ta’siri natijasida shakllanuvchi murakkab hodisa hisoblanadi. Uning rivojlanishida oilaviy muhit, tengdoshlar ta’siri, axborot texnologiyalari va shaxsning ichki psixologik ehtiyojlari muhim rol o’ynaydi. Shu sababli mazkur muammoni bartaraf etishda kompleks psixologik va pedagogik yondashuvlardan foydalanish zarur hisoblanadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari o’smirlik davrida egoizmning shakllanishi murakkab psixologik va ijtimoiy jarayon ekanligini ko’rsatdi. O’smir shaxsining o’zini anglashga intilishi, mustaqil fikrlashning rivojlanishi hamda jamiyatda o’z o’rnini topishga bo’lgan ehtiyoji ayrim hollarda egoistik xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga sabab bo’ladi. Ayniqsa, emotsional beqarorlik, tengdoshlar ta’siri va ijtimoiy muhitdagi o’zgarishlar ushbu jarayonning kuchayishiga ta’sir etuvchi muhim omillar sifatida namoyon bo’ladi.

Tahlillar shuni ko’rsatdiki, oilaviy tarbiya o’smirlar egoizmining shakllanishida hal qiluvchi o’rin egallaydi. Ota-onalarning farzandga bo’lgan munosabati, oiladagi psixologik muhit va tarbiya usullari o’smir xarakterining rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Mehr-oqibat va o’zaro hurmatga asoslangan sog’lom oilaviy muhit o’smirda hamkorlik, mas’uliyat va empatiya tuyg’ularini rivojlantiradi. Aksincha,

e’tiborsizlik, haddan tashqari erkalatish yoki oilaviy nizolar egoistik qarashlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o’smirlar dunyoqarashiga sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda. Virtual muhitda o’zini namoyish qilishga bo’lgan kuchli ehtiyoj ayrim hollarda individual manfaatlarni ustun qo’yish va boshqalarning fikriga haddan tashqari bog’lanib qolish holatlarini yuzaga keltiradi. Bu esa o’smirlarning ijtimoiy moslashuvi va shaxslararo munosabatlariga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin.

Tadqiqot davomida egoizmning faqat salbiy hodisa emasligi ham aniqlandi. Me’yoriy darajadagi egoizm shaxsning o’ziga bo’lgan ishonchini oshirish, mustaqil qaror qabul qilish va maqsad sari intilishida muhim psixologik omil sifatida xizmat qiladi. Biroq uning haddan tashqari rivojlanishi empatiyaning pasayishi, nizolarga moyillik va jamoaviy munosabatlarning sustlashishiga sabab bo’ladi.

Shu nuqtayi nazardan, o’smirlarda sog’lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda ota-onalar, pedagoglar va psixologlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. O’smirlarni jamoaviy faoliyatlarga jalb etish, ularda mas’uliyat hissini rivojlantirish va psixologik qo’llab-quvvatlash orqali egoistik xatti-harakatlarning oldini olish mumkin. Bundan tashqari, yoshlarning ma’naviy kamolotiga e’tibor qaratish va milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish ularning barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev. *Yangi O’zbekiston strategiyasi*. Toshkent: “O’zbekiston” nashriyoti, 2021.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning yoshlar tarbiyasi va ma’naviyatga oid ma’ruzalari hamda nutqlari.
3. Sigmund Freud. *The Ego and the Id*. London: Hogarth Press, 1923.
4. Erik Erikson. *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton & Company, 1968.

5. Jean Piaget. *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books, 1969.
6. Lev Vygotsky. *Thought and Language*. Cambridge: MIT Press, 1986.
7. Abraham Maslow. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1954.
8. G'oziev E.G'. *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi, 2002.
9. Davletshin M.G. *Yosh davrlari va pedagogik psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi, 2004.
10. Nishonova Z.T. *Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya*. Toshkent, 2018.
11. Karimova V.M. *Ijtimoiy psixologiya asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2013.
12. Haydarov F.I., Xalilova N.I. *Umumiy psixologiya*. Toshkent, 2010.
13. Tojiboyeva D. *Yoshlar psixologiyasi va tarbiya masalalari*. Toshkent, 2019.
14. Zamonaviy psixologiya va pedagogika yo'nalishidagi xalqaro ilmiy maqolalar va elektron manbalar.